

פרשת ויקרא ה'תשפ"א
גיליון סו'

בִּירְרֵי תוֹרָה

מאוצרותיו של הגאון רבי ישעיהו פלדמן שליט"א

קניין שינוי בגזלה

אינו יכול להחזיר את מה שגזל מפני שמה שגזל כבר לא קיים אלא זה בצורה אחרת על זה לא נאמר שהוא צריך להחזיר בדווקא את מה שגזל.

ובברייתא אנו מוצאים שצריך להחזיר בדווקא את מה שגזל, בריש פרק בגזל עצים, הגזל עצים ועשאן כלים צמר ועשאן בגדים משלם כשעת הגזילה, רואים כאן שהיות ושינה את העצים לכלים ואת הפשתן לבגדים, והעצים והפשתן שגזל אינם כבר כמו איך שהוא גזל אלא נהפכו לכלים ובגדים, הוא כבר לא צריך להחזיר את הבגדים והעצים אלא הוא צריך להחזיר את שווי דמיהם כי אותם אינו יכול להחזיר משום שהם השתנו הם כבר לא כמו בשעת הגזלה הם נהפכו מעצים לכלים ומפשתן לבגדים, לכן הברירה היחידה שנשארה לו היא רק לשלם את השווי שגזל ולא את מה שגזל, רואים אנו שאם שינה את מה שגזל הוא לא צריך להחזיר את מה שגזל אלא את השווי של ה שגזל ומה שגזל ושינה הוא קונה את זה ושה שייך לגזלן ששינה.

היאך קונים בשינוי

ולכא' אפי' שהלכה ידועה וברורה היא בהלכות גזילה שגזלן ששינה את מה שגזל הוא קונה את מה שגזל, בקניין שינוי אבל עדיין צריך להבין ביסוד קניין שינוי היכן מצאנו קניין זה שאפשר לקנות ע"י שמשנים דבר אפי' בלי שהמקנה רוצה להקנות לך, (אם המקנה רוצה להקנות אנו מוצאים בקניין חזקה בקרקע שאם שינה משהו בקרקע זה כבר הוראת בעלות והוא קונה את הקרקע, אבל לא מצאנו שיועיל קניין ללא שהמקנה רוצה

"והשיב את הגזלה אשר גזל" (בפרשתנו פרשת ויקרא פרק ה' פסוק כג') התורה מחדשת שיש מצוות עשה לכל איש ישראל שגזל מחברו ועבר על איסור גזל נוצר לו מצוות עשה שישב את מה שגזל, ובגליונו זה נברר את אחד מהדינים המחודשים שנאמרו בהלכות גזילה, והוא קניין שינוי (וכמו שנראה בהמשך שקניין זה נלמד מהפסוק הנ"ל "והשיב את הגזילה אשר גזל") , שאם הגזלן שינה את החפץ שגזל הוא קנה את החפץ לעצמו והחפץ שייך לו ואינו יכול להחזיר את החפץ לנגזל אחרי השינוי, ואינו יכול לקיים את המצוות עשה של "והשיב את הגזלה אשר גזל".

ובסייעתא שמיא נברר איזה שינוי אמור לעשות הגזלן כדי לקנות את מה שגזל לעצמו, האם שינוי כל שהוא די בזה כדי לקנות את הקניין גזלה לעצמו או שצריך שינוי מהותי בחפץ שישינה את שימוש החפץ, ולא די בשינוי כל שהוא בחפץ, ועוד צריך לברר מה הטעם שאם הגזלן שינה זה נהיה שלו מה עושה השינוי, (וכדאי לציין שבגליון הקודם גליון סה' הבאנו את שיטת המהר"ש הלוי שסובר שקניין שינוי הוא בכל דבר ולא רק בגזלה ובזה מבאר את הטעם מפני מה אומן קונה שבח כלי, עיי"ש), ועוד כמה פרטי דינים מיוחדים הנלמדים בקניין שינוי.

מקור סוגיית קניין שינוי

הגמ' בבבא קמא (דף סו' ע"א) אמר רבה שינוי קונה, ואומר שלומדים זאת מוצאים דין זה בפסוק ובברייתא, בפסוק לומדים מוצאים זאת "והשיב את הגזלה אשר גזל" שצריך להשיב בדווקא את מה שגזל אך אם שינה את מה שגזל וכבר

להקנות). וא"כ צריך להבין קניין זה מניין הוא חי איך עובד התהליך של קניין זה שהגזלן ע"י שמשנה את מה שגזל הוא קונה את החפץ.

והקובץ שיעורים (בבא קמא אות יד) מחדד את שאלתנו בצורה הרבה יותר חדה, שהרי אנו רואים בפסוק "והשיב את הגזלה אשר גזל" ומשם ראינו שלומדים שהגזלן צריך להשיב בדווקא את הגזילה שגזל אך אם שינה שהגזילה היא כבר לא כמו שגזל הוא קנה את הגזילה הלעצמו וצריך לשלם, וזה שקנה את הגזילה הלעצמו הוי קניין שינוי שע"י ששינה את הגזילה הוא קנה את הגזילה לעצמו, ומחדד הקובץ שיעורים שמהפסוק אנו רואים שהגזלן צריך להשיב בדיוק את מה שגזל ואם שינה הוא לא יכול להשיב את מה שגזל כי זה כבר לא מה שגזל אהל מניין שהוא קונה את מה שגזל לעצמו אולי הוא צריך למכור את מה שגזל ואם התשלום לשלם על הגזל שגזל, או כל דבר אחר מניין לנו שהוא קונה את מה שגזל לעצמו כך שואל הקובץ שיעורים.

ומבאר הקובץ שיעורים שכל גזלן ברגע שהוא מגביה את הדבר הניגזל לא צורך גזילה הוא קונה את החפץ בקניין גזילה שהיות והתורה רצתה שישלם ואם הדבר הגזול לא שלו למה שישלם על דבר לא שלו לכן חידשה התורה שאם גזלן גזל הוא קונה בקניין גזילה, אך קניין זה של גזילה לא הוי קניין גמור שזה לא לגמרי של הגזלן משום שיש על הגזלן חיוב השבה, כלומר ברגע שלגזלן יש זכות לקנות את מה שגזל בקניין גזילה נופל על הגזלן חיוב אחר של השבה שהוא צריך להשיב את מה שגזל לבעלים לאדם שממנו הוא גזל, וחיוב השבה זה מונע מהגזלן לקנות את מה שגזל בקניין גזילה בקניין גמור משום שיש עליו חיוב השבה הוא צריך להשיב את מה שגזל ואם ש לו חיוב השבה זה אומר שהחפץ לא שלו לגרי כי אם זה היה שלו לגמרי הוא לא היה צריך להשיב לאף אחד זה היה אמור להיות שלו, אבל ברגע ששינה את מה שגזל והוא כבר לא יכול להשיב את מה שגזל לבעלים ובשפתנו אין עליו יותר חיוב השבה, זה אומר שמה שמנע מהקניין גזילה לחול לגמרי על הגזלן שיקנה בקניין גזילה קניין גמור את מה שגזל כבר לא מפריע משום שמה שהפריע זה החיוב השבה וברגע ששינה בדבר הניגזל אין חיוב השבה ואם כן הקניין גזילה חל לגמרי על הגזלן והוא קונה לגמרי את מה שגזל.

רואים אנו בדברי הקובץ שיעורים שבאמת אין כזה מושג קניין שינוי ששינוי קונה, אלא השינוי גורם שהקניין הקודם יחול, כי השינוי מסיר את המונע שמהקניין גזילה לחול כי המונע הוא החיוב השבה והשינוי גורם שלא יהיה חיוב השבה וא"כ הקניין גזילה שהגזלן קנה קודם ע"י קניין זה יכול לחול עכשיו לגמרי על הגזלן והגזלן קנה לגמרי ע"י קניין גזילה את מה שגזל, והשינוי רק הסיר את המונע מלקנות בקניין גזילה.

הגמ' בכתובות (דף לא' ע"ב) מסתפקת האם גזלן שהוציא חפץ מרשות הבעלים ועשה עליו קניין משיכה כדי לקנות את החפץ ברשות הרבים האם קנה את החפץ או שאומרים שלא מועיל לקנות דבר ברשות הרבים ע"י קניין משיכה. ומקשה תוס' (שם,

בד"ה ברשות הרבים נמי קנה) שהגמ' בבא בתרא (דף פד') מביאה את דברי אב"י ור"ב שניהם יחד אמרו בבית המדרש שלא מועיל קניין משיכה ברשות הרבים, ומפני מה מסתפקת כאן הגמ' האם גזלן קונה ע"י משיכה ברשות הרבים או שלא קונה בקניין משיכה ברשות הרבים הרי אב"י ור"ב הכריעו ספק זה ע"י שהכריזו שאין קניין משיכה ברשות הרים אז מה ספק הגמ'.

ומתרץ ר"י שיש שני סוגי קנייני משיכה, ואם נדייק נאמר שקניין משיכה יכול לקנות לשני דברים, יש את הקניין הרגיל שאדם עושה קניין משיכה כדי לקנות בקניין גמור את מה שהוא מושך, ויש עוד אופן של קניין בקניין משיכה שאין הוא קונה לגמרי את מה שהוא מושך אלא הוא קוצה לקנות את מה שהוא מושך כדי להתחייב עליו באונסים. ומחדש ר"י שקניין משיכה ברשות הרבים שהוא קונה בקניין זה רק כדי להתחייב באונסים על מה שמושך קניין משיכה כזה גם לשיטת אב"י ור"ב יועיל לקנות בקניין משיכה ברשות הרבים וכל מה שאמרו אב"י ור"ב שלא קונים בקניין משיכה ברשות הרבים הוי אך ורק באופן שמתכווין לקנות במשיכה זו ברשות הרבים את מה שמושך לגמרי, אבל אם הוא רוצה לקנות רק לאונסים מועיל קניין משיכה ברשות הרבים.

והריצב"א מתרץ באופן אחר, שבאמת אב"י ור"ב הכריזו בבית מדרש שקניין משיכה ברשות הרבים לא מועיל, אך מי אמר שכולם סברו כמותם הגמ' דידן חלקה עליהם והיסתפקה האם מועיל קניין משיכה ברשות הרבים או לא. וכעין דברי הריצב"א שלא קיבלו את דברי אב"י ור"ב שקניין משיכה לא קונה ברשות הרבי אנו מוצאים בדברי התוס' בבבא קמא (דף עט' ע"א בד"ה או שהוציאו מרשות בעלים) שמשמע מתו"ד סבר ג"כ דלא כאב"י ור"ב אלא שיועיל קניין משיכה אפי' ברשות הרבים.

וע"פ שיטות הריצב"א ותוס' בב"ק מובנים להפליא דברי הקובץ שיעורים שהוא סבר כמותם שהם סוברים שמועיל קניין משיכה ברשות הרבים וא"כ גזלן שעשה את הקניין ברשות הרבים קנה בקניין גמור את מה שגזל, וכאן נכנסים להפליא דברי הקובץ שיעורים שביאר בהחירות נפלאה מפני מה קניין שינוי קונה, שאפי' שהגזלן עשה קניין משיכה ומצד הקניין משיכה הוא כבר קנה לגמרי אבל עדיין בכל זאת יש לו חיוב השבה שמונע מהקניין משיכה לחול לגמרי, אך ברגע שעשה שינוי בדבר הניגזל כבר אין עליו חיוב השבה וא"כ הקניין משיכה שעשה קודם חל לגמרי על הניגזל והוא קונה בקניין גמור את הגזילה שגזל.

מצאנו את שיטת הקובץ שיעורים שמחדד ומבאר ע"פ דברי הריצב"א ותוס' בבא קמא, שאין מושג של קניין שינוי אלא קניין שינוי הוא הגורם לקניין שעשה קודם לחול, אך ר"י שחלק על הריצב"א וסבר שהקניין משיכה ברשות הרבים לא קונה לגמרי, צריך לומר שסבר שכשעושה שינוי הוא קונה לגמרי בשינוי שהוא עושה.

הגמ' בבבא קמא (דף צג' ע"ב) מבארת גזל פרה מעוברת וילדה משלם דמי פרה העומדת לילד, ומבאר תוס' (בדף צה' ע"א בד"ה משלם דמי פה שהשבח שבאמצע כלומר בין הגזלה לעכשיו שפסקו שמכאן והילך הכל שייך לגזלן והוא רק ישלם את דמי שווי פרה שעומדת לילד, השבח שהיה בינתיים שייך לנגזל, אך הרא"ש (בבבא קמא פרק הגזול עצים אות א') חולק וכותב שכל השבח שבאמצע הולך לגזלן.

ואפשר לבאר את יסוד פלוגת התוס' והרא"ש באיך שהסברנו את הקובץ שיעורים ולמראשותיו הריצב"א ואת החולק עליו ר"י. שהרא"ש סבר כקובץ שיעורים ולמראשותיו הריצב"א שיש קניין משיכה ברשות הרבים והגזלן קונה לגמרי את מה שגזל רק החיוב השבה מונע ממנו לקנות וברגע שהשינוי מסיר את החיוב השבה הקניין משיכה שעשה קודם חל לגמרי עכשיו, ולכן ברגע שנתברר שהגזלן קנה את הכל הוא קונה למפרע את כל השבח שהיה משעת גזילה והניגזל מקבל רק את התשלום של פרה העומדת לילד, משום שהקניין גזילה חל למפרע לשעת גזילה שלא השינוי קונה אלא הקניין גזילה קונה והגזלן קונה את כל מה שהיה משעת גזילה.

אך התוס' סובר כר"י שהקניין משיכה ברשות הרבים לא קונה, וא"כ הקניין שינוי הוא זה מה שמקנה לגזלן את מה שגזל ולכן רק משעה שעשה שינוי הוא יכול לקנות את השבח אבל השבח שהיה קודם שייך עדיין לניגזל כי הגזלן לא קנה עדיין.

שיטת הרמב"ם

הרמב"ם (בהלכות גניבה ואבדה פרק ג' הלכה ב') והביא את לשונו המחבר בשולחן ערוך (סימן שנא' סעיף א') שהוציא לרשות הרבים חייב באונסים, כלומר גזלן שהוציא את גזילתו לרשות הרבים התחייב באונסי כל מה שיקרה למה שגזל. ומבאר הביאור הגר"א (על השו"ע, ס"ק א') שהרמב"ם למד כשיטת ר"י שקניין משיכה ברשות הרבים לא גורמת לבעלות אלא רק להתחייבות באונסים, (כמו שביארנו לעיל באריכות).

וממשיך הרמב"ם לבאר שאם גזל כלי ושברו קצת שמים את הפחת כמה הוא שווה, וצרך הגזלן לשלם את הפער שגרם ע"י שבירת הכלי כמה שווה הכלי שלם וכמה שווה הכלי כשהו שבור ואת הפער הוא צריך לשלם, ועל שברי הכלי יש כוח בידי הבעלים אם לקחת את השברי כלים לעצמו או לומר לגזלן קח את השברי כלים לעצמך ותשלם לי על זה, כלומר הכוח נמצא בידי הניגזל להכריע למי יילך השברי כלים, ואין כוח ביד הגזלן הכריע אם לקחת את השברי כלים או לא.

ודברי רמב"ם אלו צריכים ביאור ובירור גדול מאוד, שהרי ממה נפשך איך שנעייין בסדברי הרמב"ם יהיה קשה לנו עד מאוד. איך סובר הרמב"ם שנתנו כח גדול כל כך בידי הניגזל שיוכל להחליט על השברי כלים למי זה שייך, שהרי התורה תנה לנו כללים ברורים מאוד למי שייך כל דבר ומי אמור

לקחת מה והיאך הניגזל יכול להחליט מה לקחת, שהרי אם נאמר שכלי שנשבר נוצר שינוי בכלי, אם יש שינוי בכלי הכלי שייך לגזלן שהרי אם יש שינוי הדבר שייך לגזלן (ועד עכשיו ביארנו באריכות טעם לזה מפני מה אם יש שינוי בכלי הכלי שייך לגזלן), ואם כלי שנשבר לא נקרא שינוי בכלי אז השברי כלים שייכים לניגזל, אבל בוודאי שאין מקום לומר שלניגזל יש זכות החלטה להכריע על השברי כלים למי הם יילכו ואם הגזלן ייצטרך לשלם עליהם או ייקח אותם לעצמו.

וניגשר ר' חיים בריסקער אל הקודש כדי לתרץ ולבאר את דברי הרמב"ם שיהיו מכוונים ביותר, ואלו הם דברי קדשו בבירור שיטת הרמב"ם, ומבאר שהטעם שגזלן קונה בשינוי לא כדברי הקובץ שיעורים שהגזלן קנה בקניין גזילה והשינוי מסיר את החסימה של החיוב השבה וא"כ הקניין גזילה המקורי חל למפרע, אלא הוא לומד שברגע שנוצר שינוי בחפץ הניגזל נוצר פה משהו חדש מוצר חדש שלא הוא נגזל, וא"א לומר עליו כבר הרי שלך לפניך כי זה לא מה שניגזל זה דבר חדש לגמרי, ולכן זה גם שייך לגזלן כי הוא יצר את המוצר החדש הזה והוא רק צריך לשלם על מה שגזל אבל המוצר החדש הוא שלו כי הוא יצר את זה.

ואחרי שהעמיד יסוד זה איך קונים ע"י שעושים שינוי בחפץ וכבר אי אפשר לומר הרי שלך לפניך כי זה כבר לא המוצר הניגזל, אפשר להבין היטיב את דברי הרמב"ם, שהרמב"ם נתן לניגזל את האפשרות לבחור מה הוא רוצה באופן שנישבר קצת מהכלי (כלומר נהיה רק קצת שינוי) האם הוא רוצה את השברי כלים או שישאיר את השברי כלים לגזלן והגזלן ישלם עליהם, והבאנו את קושיית הרב המגיד ממה נפשך אם יש שינוי זה משהו חדש וזה שייך לגזלן ואם אין שינוי זה שייך לניגזל.

מבאר ר' חיים שקושיה זו היא רק אליבא דהקובץ שיעורים שלמר ששינוי גורם שלא יהיה חיוב השבה ואם אין חיוב השבה חל הקניין למפרע, ולכן כלי שנשבר קצת כבר אין חיוב השבה ואם אין חיוב השבה הכלי שייך כבר לגזלן, ולכן תמוה מפני מה נותן הרמב"ם אפשרות לניגזל להכריע למי שייך השברי כלים הרי זה לא של הניגזל אלא של הגזלן שהרי הוא קנה בקניין גזילה.

אך ר' חיים לשיטתו שלעולם הקניין שינוי לא קשור לקניין גזילה אלא השינוי קשור למהות השינוי האם יש פה דבר חדש או לא בנשבר קצת שאין דבר חדש לגמרי ולכן הגזלן עדיין לא קנה בקניין שינוי וזה שייך עדיין לניגזל נתן הרמב"ם כח בידי הניגזל להחליט למי שייך השברי כלים.

ומחדד זאת בנו מרן הגר"י (בהלכות גזילה ואבדה בד"ה בעיקר שיטת הרמב"ם) שיש ב' דרגות של שינוי יש שינוי מהותי שעושה משהו חדש ויש שינוי שיגורם שלא יוכלו לומר הרי שלך לפניך, ובשינוי קצת זה הוי יסוד המחלוקת בין הקובץ שיעורים לר' חיים והנפק"מ בדברי הרמב"ם שלקובץ שיעורים ברגע שיש שינוי קצת ואי אפשר לומר הרי שלך לפניך שזה

הניגזל לעצמו אפי' בשינוי קצת מובן למה צריך הגזלן לשלם על הפחת שלא משלם על הפחת אלא על מהות הכלי שעבר אליו אבל לדברי ר' חיים שהדבר הניגזל עדיין שייך לניגזל א"כ מה זה קשור לגזלן ומפני מה הגזלן צריך לשלם את הפחת ומבאר ר' חיים שהגזלן צריך לשלם כמזיק שהרי הזיק לו את הכלי, וללא קשר לגזילה.

תבנא לדינא

היוצא לנו מהנכתב בגליון זה. (א) מפני מה שינוי קונה. הקובץ שיעורים ולמראשותיו הריצב"א, ששינוי מוסיר את החיוב השבה וא"כ קנה הגזלן בקניין גזילה. ר' חיים ולמראשותיו ר"י ורמב"ם, ששינוי יוצר דבר חדש שיצר הגזלן.

אומר שאין חיוב השבה הגזלן כבר קנה את הדבר הניגזל ואין לניגזל שום שייכות למה שגזלו ממנו דהוי ברשות הגזלן, אך ר' חיים סובר שרק שינוי מהותי שיוצר דבר חדש מכניס את הדבר הניגזל לרשות הגזלן אך שינוי קצת שגורם רק שלא יוכלו לומר הרי שלך לפניך עדיין לא מכניס את הדבר הניגזל לרשות הגזלן וזה נשאר ברשות הניגזל ולכן הוא יכול להחליט באופן דהוי שינוי קצת למי יילכו השברי כלים האם לעצמו הוא הניגזל או שמא לגזלן והגזלן ישלם לו על השברי כלים שהוא חייב אותו לקחת.

ומה שצריך הגזלן לשלם לניגזל את הפחת שירד משווי הכלי אחרי השינוי קצת שהרי אנו אומרים שהכלי הרי של הניגזל וא"כ מפני מה הגזלן צריך לשלם לו על הפחת מה זה קשור אליו, במילא לדברי הקובץ שיעורים שהגזלן קונה את הדבר

נר זכרון

הגיליון לעילוי נשמת

איש היקר שבערכין, שהעמיד דורות של תלמידים בדרך ישראל סבא, אהוב על הבריות ומכבדן, השכים והעריב לבית הכנסת במס"נ וקבע עיתים לתורה.

הרה"ח ר' עקיבא אלעזר בן הרה"ח שמחה יעקב הלפגוט ז"ל
והוגתו מרת חיה ריבה בת הרה"ח יעקב אפרים פישל ע"ה

ת.נ.צ.ב.ה.

להערות והארות, ולהצטרפות לרשימת התפוצה

ניתן לפנות למכון "בירורי תורה"

bt154154@gmail.com

נכתב ונערך ע"י י.פ.